

Mir Garcia, Jordi
 França, João
 Macías, Carlos
 Veciana, Paula

Fonaments de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca: activisme, assessorament col·lectiu i desobediència civil no violenta

Resum

Aquest article recull alguns dels resultats i conclusions procedents de dos estudis desenvolupats en els darrers mesos dedicats a la mobilització social des de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) pel dret a l'habitatge. En tots dos casos s'ha optat per treballar amb una perspectiva qualitativa a partir d'entrevistes a persones vinculades principalment a les PAH de Barcelona, Terrassa i Sabadell. Centrem les conclusions en dos aspectes que considerem essencials per entendre l'origen d'aquesta mobilització, el seu desenvolupament i l'impacte que està tenint: la importància de les persones activistes en la creació de la PAH i el procés de desenvolupament del projecte amb la participació activa de les persones que s'hi apropren inicialment en la seva condició d'afectades i l'activisme que seran capaces de posar en pràctica.

Paraules clau

Habitatge, Drets, Desobediència civil no violenta, Moviments socials, Ocupació

Fundamentos de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca: activismo, asesoramiento colectivo y desobediencia civil no violenta

Este artículo recoge algunas de los resultados y conclusiones provenientes de dos investigaciones desarrolladas en los últimos meses dedicadas a la movilización social desde la Plataforma de Afectados por la Hipoteca (PAH) por el derecho a la vivienda. En ambos casos se ha optado por trabajar con una perspectiva cualitativa a partir de entrevistas a personas vinculadas principalmente a las PAH de Barcelona, Terrassa, Sabadell. Centramos las conclusiones en dos aspectos que consideramos esenciales para entender el origen de esta movilización, su desarrollo y el impacto que está teniendo: la importancia de las personas activistas en la creación de la PAH y el proceso de desarrollo del proyecto con la participación activa de las personas que se aproximan inicialmente en su condición de afectadas y el activismo que serán capaces de poner en práctica.

Palabras clave

Vivienda, Derechos, Desobediencia civil no violenta, Movimientos sociales, Ocupación

Bases of the PAH (Movement of Mortgage Victims): activism, collective advice and nonviolent civil disobedience

This paper presents some of the results and conclusions that emerge from two recent studies of social mobilization in relation to the right to housing by the PAH Movement of Mortgage Victims. In both cases the researchers chose to work from a perspective based on qualitative interviews with individuals linked mainly to PAH in Barcelona, Terrassa and Sabadell. Our findings focus on two aspects that we regard as essential to understanding the origin of this mobilization, its development and its impact: on one hand, the importance of activists in the creation of PAH and the process of its development with the active participation of people who initially became involved when they were personally threatened with eviction, and on the other the activism they were able to put into practice.

Keywords

Housing, Rights, Nonviolent civil disobedience, Social movements, Squatting

Com citar aquest article:

Mir Garcia, Jordi; França, João; Macías, Carlos; Veciana, Paula (2013). "Fonaments de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca: activisme, assessorament col·lectiu i desobediència civil no violenta". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 55, p. 51-60

▲ La PAH i l'emergència habitacional

La Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) fou impulsada per un grup d'activistes el vincle dels quals era el dret a l'habitatge. Es va fundar el 2009 en un context de baixa mobilització ciutadana i amb l'esclat de la bombolla immobiliària com a teló de fons. La PAH va fer una lectura política tot veient la gravetat de la situació que s'estava desencadenant. Malgrat l'escenari d'emergència en què ens trobem no existeix en aquests moments, per exemple, consens sobre les dades de les persones desnonades, ni una estadística oficial que les conjumini. Breument, presentarem algunes dades dels diferents informes que han aparegut fins avui per poder oferir al lector una primera aproximació.

Perquè es puguin interpretar clarament les dades, considerem necessari definir dos conceptes clau: *execució hipotecària* i *llançament o desallotjament forçós*.

El procediment d'execució hipotecària consisteix en el pas de registre perquè s'iniciï el procediment d'execució de la hipoteca. Es produeix després de diversos mesos d'impagament i, de vegades, després d'intents de negociació. No en tots els casos aquest procediment finalitza amb un desallotjament forçós.

El llançament o desallotjament forçós es produeix en el moment en què s'exigeix el canvi de titularitat d'un habitatge, és a dir, en compliment d'una ordre judicial d'embargament o desnonament.

Tot seguit, presentem les dades que han aparegut fins avui:

Informe Rolnick (2012):

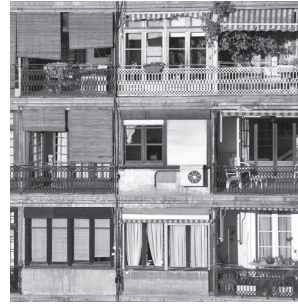
- S'han executat més de 350.000 hipoteques des del 2007, i el 2011 van tenir lloc aproximadament 212 execucions i 159 desallotjaments al dia
- El percentatge d'embargaments augmentarà durant el 2009 fins a un 194% respecte del 2007

Sèrie estadística del Consell General del Poder Judicial (2007-2013) sobre l'efecte de la crisi als òrgans judicials:

- 91.622 execucions hipotecàries presentades el 2012
- 441.060 execucions hipotecàries presentades del 2007 al 2012
- Llançaments rebuts per TSJ: 70.257 el 2012
- Llançaments rebuts per TSJ: 244.278 entre el 2008 i el 2012
- Aquestes dades inclouen els immobles (locals, habitatges...) i en el cas dels habitatges no distingeixen l'habitatge principal. Tampoc no distingeixen entre persones físiques i jurídiques.

Estimació de la PAH (a partir de dades dels Serveis Comuns d'Actes de Comunicació i Execució i dades dels Jutjats de 1a Instància) feta per Colau i Alemany (2013):

- En el període 2007 – 3r trimestre de 2012: 416.975 execucions hipotecàries
- Any 2011: 77.854 execucions hipotecàries
- Lançaments el 2011: 58.241
- Lançaments el 2007 – 3r trimestre de 2012: 216.418
- Aquestes dades inclouen els immobles (locals, habitatges...) i en el cas dels habitatges no distingeixen l'habitatge principal. Tampoc distingeixen entre persones físiques i jurídiques.

Informe del Col·legi de Registradors de la Propietat, Béns Mobles i Mercantils d'Espanya (2013):

- El 2012, 65.778 certificacions d'inici d'execució d'hipoteca sobre habitatge amb titulars persones físiques
- El 74,76% dels procediments d'execució hipotecària iniciats han correspost a primer habitatge
- El 75,53% han correspost a espanyols
- Aquestes dades inclouen únicament habitatges de persones físiques

Al setembre es presentarà una enquesta a 11.561 persones duta a terme per l'Observatori DESC i la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca. Un primer avançament de resultats, Observatori DESC i PAH (2013), quantifica i reafirma la gravetat de la situació apuntada. Assenyala que en un terç dels casos la hipoteca ha suposat en algun moment el total dels ingressos familiars. És a dir, que en un de cada tres afectats, tot el que ingressava la unitat familiar anava directament per a pagar les mensualitats. Un 45% de les famílies ha declarat dificultats per adquirir aliments, un 65% per pagar els subministraments de la llar i un 70%, la roba. El 61% dels afectats –més de la meitat– deu més del 80% del valor de la hipoteca. A més, un 36% compta amb un aval, en la majoria de casos de pares o fills, que també es veurien afectats en cas d'execució.

Aquest article recull alguns dels resultats i conclusions provinents de dos estudis desenvolupats en els darrers mesos dedicats a la mobilització social des de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) pel dret a l'habitatge. En tots dos casos s'ha optat per treballar amb una perspectiva qualitativa a partir d'entrevistes a persones vinculades principalment a les PAH de Barcelona, Terrassa i Sabadell. Centrem les conclusions en dos aspectes que considerem essencials per a entendre l'origen d'aquesta mobilització, el seu desenvolupament i l'impacte que està tenint: la importància de les persones activistes en la creació de la PAH i el procés de desenvolupament del projecte amb la participació activa de les persones que s'apropen inicialment en la seva condició d'afectades i l'activisme que seran capaces de posar en pràctica.

Trajectòries cap a la PAH

Els activistes pel dret a l'habitatge consideren que, durant els anys noranta, la reivindicació d'aquest dret es duia a terme bàsicament a través del moviment okupa. Coincideixen, tanmateix, a definir-lo com un moviment identitari. Aquest aïllament es trenca progressivament a partir sobretot del que comencen a plantejar altres centres socials a Europa, particularment a mitjan anys noranta i de l'evolució dels moviments socials a partir d'aleshores. Els primers exemples d'aquest canvi que assenyalen a Barcelona són Can Vies, la Hamsa o Can Masdeu, centres socials que mantenen i alimenten el caràcter identitari, però també molt oberts al barri, molt arrelats al territori.

Apunten com una de les causes d'aquest canvi el moviment altermundista. Per a qui no té activisme previ representa un punt de partida. Per a qui ve del moviment okupa tradicional representa una ruptura. Es destaquen les noves formes que porta aquest moviment. Es descriu un moment d'auge de la mobilització als carrers, que, després d'una desmobilització, acaba amb un replantejament del moviment concretant les lluites en àmbits més locals. Una de les línies que va sorgir fou la de l'habitatge.

Un moment posterior que es destaca d'aquest cicle són les mobilitzacions del 2003 contra la Guerra d'Iraq. Els activistes aprofiten aquesta ocasió per parlar de «guerres quotidianes». En aquest moment, es torna a recórrer a l'ocupació. La denúncia de «guerres quotidianes» se centra en la precarietat, on el tema de l'habitatge es considera clau. D'aquestes mobilitzacions sorgeix l'experiència de Miles de Viviendas.

Es busca més la connexió amb el moviment veïnal que amb el moviment okupa

Miles de Viviendas representa una evolució respecte de les ocupacions anteriors, i introdueix un nou concepte: vulgarització de l'ocupació. Es busca que l'ocupació no sigui quelcom extraordinari i, per tant, utilitzable per tota mena de gent. Tanmateix, la intenció dels activistes no acaba de ser exitosa. No deixa de ser un centre social on hi ha perfils molt concrets. Una iniciativa posterior, l'Espai Social Magdalenes, continua aquest camí i, segons algú que en va ser part activa, va més enllà. Es busca més la connexió amb el barri i les veïnes i els veïns, amb el moviment veïnal, que amb el moviment okupa. Un projecte no exempt de diferències i conflicte amb el moviment okupa a Barcelona.

Un altre cas que trenca amb el moviment previ i busca formés més inclusives, alhora que obre la porta a negociar amb l'administració, és l'Ateneu Candela de Terrassa. L'embrió d'aquest espai està format per gent procedent del moviment okupa tradicional, però també d'espais de solidaritat amb Guatemala i Nicaragua, de reivindicació de la renda bàsica o de la cultura lliure. El punt de trobada entre elles és el moviment global, i busquen crear espais nous.

Una de les experiències que es desenvoluparà a Miles de Viviendas, en relació amb reivindicacions veïnals contra els plans urbanístics, és el Taller contra la Violència Immobiliària i Urbanística (Taller VIU). D'aquest treball neix la denúncia de l'assetjament immobiliari o *mobbing*. Per als activistes és una experiència que permet portar les seves reivindicacions a l'agenda pública i aconseguir resultats. L'assetjament immobiliari entra a l'agenda pública, s'impulsa un debat social i es legislarà al respecte. Els resultats també arriben en forma de nous projectes.

V de Vivienda va ser una mobilització que es va enfil·lar discursivament sobre les bases del Taller VIU, a la qual també es va vincular la gent de l'Ateneu Candela. El col·lectiu denunciava la bombolla immobiliària i el sobreendeutament i assegurava que calia limitar la renda que les famílies destinaven a una hipoteca i controlar el mercat immobiliari. Va tenir un ascens ràpid (2006-2007), però va acabar amb una gran desmobilització.

Els activistes remarquen el paper de les seves experiències anteriors en la configuració de la PAH i el moviment actual pel dret a l'habitatge. A partir del 15-M s'obre un altre període d'entrada d'activistes. La gent que s'incorpora al moviment en aquell moment recull les experiències de la mobilització prèvia i les incorpora de manera natural al seu propi bagatge. Podríem dir que la vulgarització de l'ocupació comença a estar plenament present i la seva constatació definitiva arribarà amb l'impuls de l'Obra social de la PAH.

Assessorament col·lectiu i desobediència contra els desnonaments i per fer obra social

Des dels inicis la PAH ha combinat la denúncia de l'estafa hipotecària, la injusta legislació, la manca de control públic i les polítiques públiques d'habitatge. Ha proposat, des del principi, solucions al problema, fins i tot portant a terme una Iniciativa Legislativa Popular amb més d'1,4 milions de signatures. A més, ha actuat donant resposta immediata a les necessitats urgents, paralitzant desnonaments i recuperant pisos en mans d'entitats financeres per a les afectades que han perdut l'habitatge.

Les activistes impulsores de la PAH tenien experiència prèvia en l'activisme i algunes en la desobediència civil. Aquestes van ser les que van decidir posar en marxa la campanya de desobediència civil batejada com a Stop Desnonaments. Hi hagué consens sobre la necessitat de la campanya, atès que totes tenien una clara consciència que per a canviar una llei hi havia d'haver gent que la incomplís, creant un estat d'opinió i mobilització social que reunís prou suport com per poder canviar-la. Es planteja la paralització del desnonament com a última opció, primer s'ha de negociar amb el banc,

anar a totes les administracions públiques que puguin fer de mediadores. Si una vegada fet tot això no s'aconsegueix paraitzar el desnonament, aleshores es planteja fer la convocatòria pública per paraitzar-lo.

Es va establir que seria una concentració pacífica que consistiria a fer un escut humà per impedir el desnonament, alhora que es llegirien els drets fonamentals i els drets humans que s'estaven violant. Així es pretenia visibilitzar la confrontació de drets amb el missatge que la desobediència civil era deguda a una qüestió de justícia i que estava emparada per una legalitat superior. També es dugueren mitjans propis per poder difondre-ho per Internet, tenir contra informació en cas que calgués, i buscant que fos replicable. En aquell moment el problema de les execucions hipotecàries no estava a l'agenda política ni dels mitjans de comunicació, però les activistes havien fet una reflexió prèvia sobre les hipotecades com un subjecte polític emergent.

Però quan una afectada arriba a la PAH ho fa destrossada, amb vergonya i sentiment de culpa, no és el perfil del subjecte polític disposat a enfrontar-se a una comitiva judicial i a la policia per paraitzar els seu desnonament. Abans d'això hi ha un procés, i aquest procés és el d'empoderament, que es dóna, en gran mesura, en l'assessorament col·lectiu.

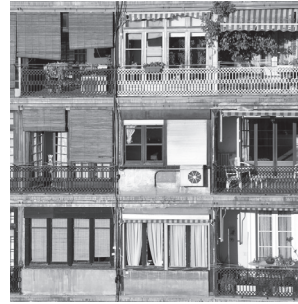
És aquí on les afectades entenen que és un problema col·lectiu, que no és un fracàs personal, i que la solució passa per la lluita col·lectiva

En l'assessorament col·lectiu es tracten les afectades com un subjecte actiu, se'ls informa de com funciona el procediment d'execució hipotecària i els passos que puguin fer. Però no és només això, és un espai de confiança, on la gent pot expressar els seus dubtes i les seves preocupacions. En aquest espai es crea el sentiment de comunitat i s'estableixen llaços de solidaritat i companyonia. És aquí on les afectades entenen que és un problema col·lectiu, que no és un fracàs personal, i que la solució passa per la lluita col·lectiva. Les afectades viuen un procés de desculpabilització que és necessari per empoderar-se. Hi ha un empoderament emocional, on deixen enrere els sentiments de culpa, de vergonya i les pors, i un empoderament més estratègic que es dóna per la socialització del coneixement i les eines disponibles. L'assessorament col·lectiu és fins i tot una teràpia psicològica, i aquí és on es fan fortes i es veuen capaces de lluitar contra el banc, paraitzar els seu desnonament o el d'altres.

A més, l'assessorament col·lectiu no es limita a l'espai físic i a l'hora en què es dóna, atès que té un efecte multiplicador, i les afectades que porten més temps fan assessorament informal a les més noves. Pot ser des del recolzament emocional fins a la resolució de dubtes o pors.

Sembla que es pot afirmar que si no existís aquest espai col·lectiu, si no es produís el procés d'empoderament, i si no tingués una dimensió col·lectiva del problema la campanya Stop Desnonaments no es podria haver dut a terme, i de la mateixa manera, la PAH no podria funcionar tal com ho està fent.

Las personas afectadas, en general, no coneixien o no tenien clar què era la desobediència civil i tenien pors o recances. Tampoc no s'havien plantejat el fet de practicar-la i fins i tot n'hi havia que, sense tenir clar el concepte, no s'havien imaginat que acabarien mai participant en una acció similar. Algunes persones ho interpretaven com una pràctica "d'antisistemes", d'altres no hi havien prestat atenció abans i per a unes altres simplement era una cosa llunyana, atès que el treball i els seus ritmes de vida els havien mantingut allunyades de qualsevol tipus de vinculació amb col·lectius que reivindicuen drets socials.

Després d'haver-hi participat o d'estar vinculades a la PAH, i fins i tot sense haver tingut l'opció de practicar-la, la percepció de la desobediència civil varia. Les afectades l'entenen ara com una pràctica normal i com una obligació moral davant d'una llei injusta. També és entesa com una eina col·lectiva que permet transformar la realitat, una acció legítima i aplicable a altres lluites. La conceben com a col·lectiva i pacífica, i com una font que els aporta força i poder. La pràctica també ha suposat una presa de consciència política i del seu paper com a agent de canvi, adquirint un compromís personal amb les lluites socials que consideren justes.

Les activistes de segona generació, que es vinculen a la PAH quan la campanya Stop Desnonaments ja estava en marxa, s'hi apropen tot veient que és una cosa necessària i justa. Per a elles, la desobediència civil queda més definida com una eina col·lectiva, legítima, justa i resolutiva. Incideixen en el fet que ara l'entenen com alguna cosa concreta que ha d'anar acompanyada d'un treball previ, de contingut i de discurs. Ara la veuen com una eina per donar respostes immediates, és a dir, amb una funció concreta a curt termini però alhora com una eina de transformar el sistema a llarg termini.

Per a les activistes impulsores, el concepte estava clar, però per a algunes que havien participat del moviment okupa ha canviar l'enfocament i la pràctica, també perquè el context és diferent. S'han definit més les característiques de no-violència i col·lectivitat i entenen que la transparència, és a dir, fer-ho a cara descoberta, és un factor essencial.

Podem concloure que la posada en pràctica, amb el treball previ de l'assessorament col·lectiu, ha fet que canviés l'imaginari de les afectades i les activistes, ha activat sentiments de dignitat i solidaritat, a més de donar solucions i generar confiança en el recolzament mutu. La desobediència civil passa de veure's com a il·legal a ser un dret, fins i tot com un deure, davant una injustícia. També és entesa, ara, com una constatació que les coses sí es poden canviar.

Aquest procés d'autotutela del dret a l'habitatge no culmina amb la paralització del desnonament que permet a l'afectada seguir tenint un sostre, sinó que va més enllà. Es donen casos en què el desnonament no es pot paralitzar,

o que s'aconsegueix la dació en pagament sense lloguer social. En aquests casos s'esgoten totes les vies, des de negociar amb el banc o sol·licitar un pis de lloguer social a l'administració pública. Si això no dóna resultat, la vulneració del dret a l'habitatge és absoluta, l'afectada és condemnada a viure al carrer. Les activistes tenien clara la idea de reapropiació de pisos en mans d'entitats financeres. El primer cas és el d'una família de Montcada i Reixac, que després d'impedir quatre vegades el seu desnonament no va poder paralitzar-ne el darrer. L'Ajuntament no tenia habitatge social de real·lotjament, i l'única cosa que els va oferir va ser pagar-los una pensió dos o tres dies. Aleshores aquesta família va dir que tornaven a entrar al seu propi pis.

Així doncs, la campanya Obra Social de la PAH consisteix en la reapropiació d'habitatges buits que són propietat de les entitats financeres fruit de les execucions hipotecàries. Es planteja amb tres objectius: recuperar la funció social d'un habitatge buit per garantir que la família no es quedi al carrer, aguditzar la pressió sobre les entitats financeres perquè acceptin la dació en pagament i forçar les administracions públiques que adoptin les mesures per garantir el dret a un habitatge. Segons les dades de la PAH, han aconseguit paralitzar 725 desnonaments i real·lotjar 634 persones en l'anomenada Obra social de la PAH.

Jordi Mir Garcia
João França
Carlos Macías
Paula Veciana

Membres del Centre d'Estudis sobre Moviments Socials
de la Universitat Pompeu Fabra

Per a consultes sobre aquest article: jordi.mir@upf.edu

Bibliografia

Aguilar Fernández; Fernández Gibaja (2010). “El movimiento por la vivienda digna en España o el porqué del fracaso de una protesta con amplia base social”. Dins: *Revista Internacional de Sociología*. Vol. 68, núm. 3. Consultat el 15/VII/2013 en <http://revintsociologia.revistas.csic.es/index.php/revintsociologia/article/viewArticle/348>

Barómetro social, indicadores de vivienda. Consultat el 15/VII/2013 a <http://barometrosocial.es/vivienda/>

Colau i Alemany (2013). *2007 – 2012: retrospectiva sobre desahucios y ejecuciones hipotecarias en España, estadísticas oficiales e indicadores*. Plataforma de Afectados por la Hipoteca, Barcelona. Consultat el 15/VII/2013 a <http://afectadosporlahipoteca.com/wp-content/uploads/2013/02/RETROSPECTIVA-SOBRE-DESAHUCIOS-Y-EJECUCIONES-HIPOTECARIAS-EN-ESPA%C3%91A-COLAUALEMANY1.pdf>

Colau i Alemany (2012). *Vidas hipotecadas*. Barcelona: Angle Editorial-Cuadrilátero Libros.

Col·legi de Registradors de la Propietat, Béns Mobles i Mercantils d'Espanya (2013). *Panorama Registral de Impagos Hipotecarios de Vivienda 2012*. Consultat el 15/VII/2013 a http://www.registradores.org/detalle_nota_prensa.jsp?DS48.PROID=21679

Comissió Europea (2010). *Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2010*.

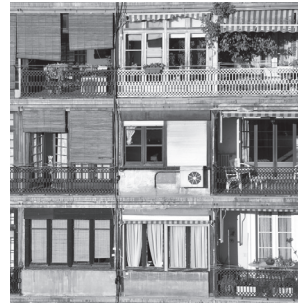
Consell Econòmic i Social (2011). *Memoria sobre la situación socioeconómica y laboral, España 2011*. Consultat el 15/VII/2013 a <http://www.ces.es/documents/10180/205054/MemoriaCES2011.pdf>

Consell General del Poder Judicial. “Serie de datos sobre el efecto de la crisis en los órganos judiciales” [serie 2007 – actualidad]. Consultat el 15/VII/2013 a http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Estadistica_Judicial/Informes_estadisticos/Informes_periodicos/ci.Datos_sobre_el_efecto_de_la_crisis_en_los_organos_judiciales_Primer_trimestre_de_2013.formato3

EUROSTAT (2011a). *Housing conditions in Europe 2009*. Eurostat-Statistics in focus. Consultat el 15/VII/2013 a http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-004/EN/KS-SF-11-004-EN.PDF

EUROSTAT (2011b). *One person in six lives in an overcrowded dwelling*. Eurostat Pressrelease. Consultat el 15/VII/2013 a http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-23022011-BP/EN/3-23022011-BP-EN.PDF

FEANTSA (2008a). *Informe anual 2008. Estado español. Soluciones residenciales para personas sin-hogar*. FEANTSA. Elaborat per Antonio Rodríguez García. Consultat el 15/VII/2013 a http://feantsa.horus.be/files/Housing_Annual_Theme/National_Reports/Spain_housing_homelessness_2008_ES.pdf

FEANTSA (2008b). *El papel de la vivienda en el sinhogarismo. Alojamiento y Exclusión residencial. Tema anual 2008*, FEANTSA. Elaborat per Ed Thorpe. Consultat el 15/VII/2013 a <http://www.feantsa.org/spip.php?article156&lang=en>

Ministeri de Foment (2008). *Atlas estadístico de la construcción en España*, Madrid, Ministeri de Foment. Consultat el 15/VII/2013 a <http://www.fomento.es/NR/rdonlyres/B84AD04D-53FE-4462-A406-23B26D2A5E99/77852/Atlas2008sp.pdf>

Ministeri d'Habitatge (2007). *Estudio de oferta de vivienda de nueva construcción en España*, Madrid, Ministeri d'Habitatge. Responsables: Isabel Arcas, Javier Muñoz, Ana Cristóbal. Consultat el 15/VII/2013 a <http://www.fomento.gob.es/NR/rdonlyres/4E57D672-AAF3-42B3-BC6A-B96682E44132/99236/Ofe07.pdf>

Observatori DESC i PAH (2013). *Avance nuevo informe sobre ejecuciones hipotecarias, desahucios y derecho a la vivienda con datos inéditos de la Plataforma de Afectados por la Hipoteca*. Consultat el 15/VII/2013 a <http://www.observatoridesc.org/sites/default/files/informe-ejecuciones-hipotecarias-13juliol.pdf>

OCDE (2012). *OECD Economic Surveys: SPAIN, December 2010*. París, 2010. Consultat el 15/VII/2013 en <http://www.oecd.org/eco/46654901.pdf>

Rolnick (2009). *Informe de la Relatora Especial sobre la vivienda adecuada como elemento integrante del derecho a un nivel de vida adecuado sobre el derecho de no discriminación a este respecto*, A/HRC/10/7. Consultat el 15/VII/2013 a http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/10session/A.HRC.10.7_sp.pdf

Rolnik (2012). *Informe de la Relatora Especial sobre una vivienda adecuada como elemento integrante del derecho a un nivel de vida adecuado*, A/67/28. Consultat el 15/VII/2013 a http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Housing/A-67-286_sp.pdf